

Növények elnevezései és a hozzáfűződő szólások Alföldünk népe száján.

Összegyűjtötte és írta: *Győrffy István* a kolozsvári m. kir. F. J. tud.-egyetemen az általános növénytan rendes nyilvános tanára Kolozsvárott 1914. VII. 9. — 1919. V. 12; Budán 1920, 1921; Szegeden 1921. IX. 1. — 1940. X. 22; újra Kolozsvárott 1940. X. 23. óta.

Egyetemünknek Szegedi hosszú, egész működése (1921. IX. 1—1940. X. 22) idején jártam a Nagy Magyar Alföldet is. Hol én szólítottam meg a tanváiakat, pásztorokat, kaszásokat, felmutatva nekik a növényeket nevük és használatuk után tudakozóban, hol meg inkább hagytam, hogy ők kérdezzenek engem, mit és miért gyűjtök, minek járok kiut és tájéukon.

Ott nyomban lejegyeztem szavaikat.

Nem akarom felduzzasztani a cikk terjedelmét, semmiféle irodalmi vonatkozást nem adok.

Adom, miként hallottam.

Úgyis a lényeg: egy-egy névnek minél szélesebb használatát megállapítani.

Eleinte bizony nem nagy odaadással felelgettek magyarjaink. De mikor aztán éveken át látták, amint fűvészkerti homokfutó kocsikkal igen sokszor felkerestem egy-egy helyet, löbb lett a bizalom is.

De kifizettek másként is. Arra a kérdésemre: hogy hívják maguk ezt a (és mindig odaadtam kézbe) a virágot? — kaptam Rúzsaszéken (1936. szept. 11.) ilyen választ is: „nem vergődök én vele — kérem“.

Bizony nekem is sokat kellett „vergődnöm“, amíg kihámoztam egyes elnevezést. Ezek közt legjobban örültem, amikor a „*semjékek*“, „*zsombó*“ elnevezést tisztázhattam. T. i. én ezeket csak Szeged határában hallottam. Másutt nem.

A Fajtam kitűnő megfigyelő, olyanokat is megfigyel, ismer, ami mellett a városi ember észrevétlen elhaladna, ha csak nem természetvizsgáló.

Ki veszi észre a nyomorúlt kis algákat, nedves földön megjelenő zöld üveggömböcskéket?

Ilyen párbeszéd folyt le (Szegedi Fehértő). Ott fekszem a szíkes szélén, a gyéres fű közül fakutyával szedegetem ki apró moháimat. Odajő egy juhász. „Adj Isten!- Adj Isten“, válaszolok, és szedegetem, bieskázom ki tovább moháimat, a juhász

csendesesen szemléli munkámat. Nagysokára megszólal: „Fődet kóstol?”

„Nem, csak gyűjtök.“ „Keres valamit a tekintetes úr?” (Bizalom jele a megszólítás, ez nem valami adókivetőféle, érdemes rá hogy tekintetes urazzon.) „Ezt keresem ni“ (megmutatom tenyeremen) „Minek a', orvosságnak?” (Soha se hazudok, nem is akarok azon a kényelmes módon megszabadulni, hogy a'zi mondjam: igen orvosságnak kell, hanem az igazat mondom meg) „Nem, hanem csak úgy kedvtelésből, vizsgálódás miatt szedem. Csak olyan bolondság.“ „De nem bolondság az!” (Akkor már leguggol ő is mellém.) „Tudja, van Áfrikában még Amerikában egy éppen olyan bolond mint én, aki meggyűjti az ottanvaló ilyen apróságokat, aztán szépen kitisztítja, megírja hozzá a keresztlevelét, elküldi nekem, én meg elküldöm az itteni fehértavi kincsemet, aztán megőrülünk neki.“ „Hát szép is lehet az a tudományosság“ — — —

Mivel most már visszatértem Erdélybe, aligha lesz módom hűzamosabb ideig Alföldet kutatni. Ne vesszen el a sok, de nekem mindig élvezetes órákat szerző beszélgetésem véreimmel, imé — közreadom, megköszönve a folyóirat szerkesztő urának szíves készségét és megértését.

*

Achillea millefolium: *cickara* (Csorvás)

cickefarok (Királyhalom)

vadbőrza (Szeged-Kancsáltó; „pulyka nagyon szereti, öszi a levelit“)

egérfarkkóró (Vésztő)

Achillea Neitreichii: *cickafarok* (Szeged-Királyhalom)

Adonis aestivalis: *tyúkszem, tyúkszemvirág* (Horgos)

tyúkláb (Algyő-Nagyfa)

csókavirág (Újszeged)

Adonis vernalis: *táragy gyűkír* (Orosháza)

táragy (Hódmezővásárhely: Vásárhelyi pusztá Tatár sánc, ahol bőségesen nő)

táragy gyökér (Hódmezővásárhely) „Átszúrják a ló mellén, a szügyén a bőrt áthúzzák rajta szárazon, vagy a bőr alá húzzák; disznó fülébe szintén; benne hagyják; ha nem beteg, kihullik, ha táragyos, vérbajos, ha megzabál, akkor megdagad, felfakad. Ha gyomorbaja van, kölikája van, akkor kell ez“ (Kistelek). Sok országos vásárt felkerestem; de szinte mindegyiken (Orosháza, Kistelek, Vásárhely, Dorozsma, Földeák, Baja és a t.) kiabálják és árúlják (20 f. 1 darab) „*táragy gyökeret*“ — akkor ha közelben nincsen csendőr (ezt sem szabad, mint a „tüzkövet“ árulni, de ezt is mindenütt kínáltak nekem is). Öt liter vízbe kell beáztatni a *táragy gyöke-*

- ret*, és a levével az abrakot megáztatják, és mindenféle betegség ellen adagolják a marhának is.
- Adonis volgensis: *tárog gyökér, tályog gyökér* (Orosháza, Csorvási tanyák) *kikirics* (Csorvás)
- Agrostemma githago: *konkoly* (Szeged Nagyszék sóstó; Szeged-Királyhalom)
vadkonkoly (Szeged)
- Algá-k, Moszatok a szikesek vizein: *békanyál* (Szeged-Kanecsaltó)
békahínnyar (Szeged-Fehértó)
békanyál (Szeged-Balástya; Domaszék)
(Az itatóvályu tele volt zöld moszatfonadékkal).
Új-Kigyós-pusztán ezt mondták: „a víz nagyon hamar *muhásodik*“; a „*békanyálat*“ a „*guliba tető*“-re használják (Kiskúndorozsma); tüzet is raknak vele szünyog ellen, mert soká füstöl (Dorozsma-Maty'viz)
- Althaea officinalis: *fehér mályva* („Szoktuk a tövit megfőzni, ha kelés van, lábunkra rátesszük“, Herold Ferenc Hant-háza)
fehér mályva (Püspökelle; „szödik orvosságnak“)
- Anyafű=a fű első kaszálása (Felgyő)
megszáritva: *anyaszéna* (Szeged-Fehértó; ha a tavasz száraz, kevés az „*anyaszéna*“, nagy baj)
- Aristolochia clematitis: *farkasalma* (Horgos-Hantháza; „43 napig magam gyógyítottam vele megfőzve (t. i. a termését) a tehén-, ló szája fáj, meggurgujázni vele“. Herold F. Hantháza; Monostori László (Horgos) szerint: „termést, levelet megfőzik, jó barna leve lesz, fadarabra rongyot, úgy dörgöljük be a tehén fájós száját, a sebet is.“)
- Artemisia absinthium: *bolha üröm* (Csorvás)
- Aster pannonicus: *székvirág* (Szeged-Királyhalom)
- Avena fatua: *vadóc* (Szeged Nagyszéksóstó; Királyhalom)
vadzeb (Horgos)
- Batrachium aquatile: *hinárfű* (Csöngöle)
- Bidens tripartitus: *farkasfog* (Vésztő)
- Bolboschoenus maritimus: *csatak* (Szeged, Balástya; Csöngölei erdő)
csattogó fű (Új-Kigyós-pusztá; több szikes-t („csattogó“) belep egészen, így a „Denkó Nagy Csattogójá“-t is; „jóságnak jó, a „csattogó“-t a ló szereti“).
- Bryonia dioica: „*fődi tők*; négy részre vágják; lefujtják kilenc napig pálinkában; keserű, mint a méreg; belső dagantom volt, hideg lelt esztendő két hónap óta; ilyen forma két kis üveggel megittam egyszerre féllitert; kijött belőlem két ekkora kalács, egész szakállas volt“. (Kiskundorozsmai magyar elbeszélése).